

הרב אמיר ורד

מִן הַמִּדְפָּה - סִפְרִים חֲדָשִׁים בְּעוֹלָמְנוּ הַתּוֹרָנִי

נתברכנו בדורנו בספרים רבים, היוצאים מידי שבוע בשבוע בכל מקצועות התורה. אדם הבא לחפש ספר בנושא מסויים, צריך לעיין במבחר גדול של ספרים טובים ולברור ביניהם בספר העונה לצרכיו, ולשם כך ראוי לקבל סקירה קצרה בספרים החדשים בנושא ובכך להקל על המעיינים.

הפעם נעיין בנושא ספרי סת"ם חדשים, האחד "משנת הסופר" לרב שטרן (הוצאת המחבר בני ברק) והאחר "כתיבה תמה" לרב זיליגער ממנשסטר (חבל שלא נכתבה כתובת ההוצאה או המחבר).

ספרים אלו מצטרפים למספר ספרים גדול, שיצאו בשנים האחרונות בנושא זה. תופעה ברוכה זו מעידה על התעוררות גדולה בעולם התורני בנושא, ומבשרת על שינוי חשוב במצב כשרות הסת"ם ותיקון תחום תורני ומעשי, אשר היה פרוץ שנים רבות.

תחילה הופיע ספר ליקוט חשוב - "ילקוט צורת האותיות", המכיל בתוכו כשבעים ספרי הלכה שונים, המדברים כולם על צורת כתיבת האותיות, גמרות וראשונים המדברים על מראה האותיות, כשנוספו על כך ציורים וציולומים לחלק מן ההסברים הכתובים. ספר זה היה בבחינת איסוף של ספרים שלמים ולא ספר חדש הפוסק דברים או מבארם. אנשי "משמרת סת"ם העולמית" הוציאו ספר זה במהלך הכנת הספר "אנציקלופדיה הלכתית על צורת האותיות" שיצא בעקבותיו במהלך שנת תשמ"ד. האנציקלופדיה ההלכתית הופיעה עם דברי "משנת הסופר" (מתוך המשנה ברורה סימן ל"ו), אך עיקר חדושה של ה"אנציקלופדיה ההלכתית" היה בכך, שהביאה תמונת מספר אותיות לכתחילה ובדיעבד בצירוף מראי מקומות וציורים מתאימים. בנוסף לכך הובאו ציורים והתיחסות הלכתית למקרים בעיתיים רבים ואף לדברים הפוסלים בכתיבת סת"ם.

במקביל לספרים אלו יצא ספר נוסף - "דיני ספר תורה שנמצא בו טעות", הדן בבעיות שונות בצורת האותיות העשויות להתגלות במהלך קריאת התורה וההתיחסות ההלכתית העקרונית לכל מקרה. מעלותיו העקריות של ספר זה בכך, שהוא נותן התיחסות לכל אותיות ה-א"ב (באנציקלופדיה ההלכתית יש התיחסות רק לחלק קטן מן האותיות, כאשר לשאר האותיות לא הופיע עד היום המשך לאנציקלופדיה), וכן מציע התיחסות לבעיות המעשיות המתעוררות במהלך קריאת התורה. זהו

אמצעי עזר טוב לציבור, או רב, המתחבטים בבעיה הלכתית במהלך הקריאה וצריכים פתרון.

בעקבות ספרים אלו הופיעו ספרים נוספים, שנועדו להדריך את קוני הסת"ם, כיצד לבדוק לפני הקניה, הדרכות שונות לסופרים על אותיות בעיתיות וכדומה.

ספר מסוג אחר בנושא הסת"ם הוא "כתיבת סת"ם", שכתב הסופר מנדלוביץ ובו הדרכות מעשיות לסופרים כיצד לכתוב וכיצד לפתור בעיות מעשיות הקשורות לכתיבה. גם בספר זה מופיעים ציורים שונים, המראים כיצד צריכות האותיות להכתב לכתחילה.

הספרים שהופיעו בחודשים האחרונים, הם המשך ישיר להתעוררות בנושא חשוב זה. "משנת הסופר" זהו ספר הבנוי כביאור על ספרו הידוע של ר' שלמה גנצפריד "קסת הסופר". ביאוריו של הרב שטרן מחולקים לארבעה חלקים:

א. משנת הסופר - הסבר דברי "קסת הסופר", ופסק האחרונים באותו נושא בדברים החולקים על דברי הרב גנצפריד ובפרטים שנתחדשו ונוספו ע"י תשובות ופסקי האחרונים.

ב. שער הציון - מראי מקומות להלכות המובאות ב"משנת הסופר".

ג. ביאור הסופר - חקירות וביאורים לעומקם של דברים, שמברר הרב שטרן בדברי האחרונים בהבנת שיטות הראשונים ובחידוש הלכות מעשיות.

ד. ילקוט הסופר - ליקוט של כל מיני הלכות ותשובות מתוך ספרי שו"ת להרחבת הנושאים מעבר לנכתב במשנת הסופר. ליקוט זה מכיל בתוכו עצות שמושית רבות והדגשת דברים הנצרכים מאוד לסופרים, הרוצים להרחיב ולהעמיק את ידיעותיהם.

במקומות מסויימים קשה להבין מדוע פרטים מסויימים נכתבו ב"ילקוט" ואילו פרטים אחרים נכתבו ב"משנת הסופר". דוגמא: בסימן י' סעיף י"א מובא בילקוט הסופר לענין ההכנות לפני כתיבת שם: "אף שאסור לכתוב סת"ם כשהוא נצרך לנקביו, מ"מ בדיעבד אין לפסלם, אפילו אם היה צריך כ"כ שלא יכל להעמיד עצמו עד פרסה" - הלכה זו היא הלכה נצרכת וחשובה לידיעת ההלכה. אכן קשה להחליט אילו דברים שמושיים יותר ויכתבו במשנת הסופר ואילו יוכנסו ל"ילקוט".

נראה, שמטרת המחבר טובה מאוד בכך שחילק את ההלכות המופיעות באחרונים לשתי קבוצות כי בכך מקלים על הלומד המתחיל, אולם המשימה של חלוקה זו היא קשה מאוד. נראה לעניות דעתי, שחשוב

ומומלץ מאוד לכל לומד, ואף המתחיל, לעבור גם על משנת הסופר וגם על ילקוט הסופר. שיטתו של הרב שטרן דומה מאוד לתיבור הידוע "משנה ברורה". משנת הסופר מקביל למשנה ברורה. "שער הציון" מראה בשני הספרים את מקורות ההלכה, וביאור הסופר מקביל ל"ביאור הלכה". כדי ליצור חיבור שכזה בדורנו צריך להגיע לכמות אדירה של ספרי שו"ת, ובכך רב חילו של הרב המחבר, שאכן הגיעו למצוא את התשובות בספרים המפורסמים ושאינם מפורסמים. ספר זה הוא ספר לימוד יסודי, הממשיך את מטרתו של "קסת הסופר".

מאז חיבור "קסת הסופר ועד ימינו אנו, הוכרעו דברים רבים שלא כדעתו, נוספו פסקים חדשים והתעוררו בעיות חדשות, שצריך לכתוב את פתרון בספר. במקרים רבים אנו פוסקים כדעת המ"ב כנגד דעת ה"קסת הסופר", וכן כדעת החזון איש, אשר הורה הלכות למעשה שלא כדעת "קסת הסופר".

נהניתי מאוד מהחקירות המופיעות ב"ביאור הסופר". ייחודן של חקירות אלו בכך, שהן מבררות שיטות מהותיות החל מהראשונים בנושא וכלה באחרונים, כאשר כל סברא נשקלת בפלס ההגיון. ספר זה אינו מיועד למי שרוצה לקבל ידע כללי בנושא, אלא למי שרוצה להעמיק ולהכיר את ההלכות מיסודם, מחד, ויישומם המעשי מאידך.

בחלקו השני של הספר לא נעשה שום שינוי, והחקירות מצולמות כמו בהדפסה המקורית. בסוף הספר נוספו דברים חדשים: מפתחות המראים היכן למצוא את הנושא בו רוצים לעיין. מפתח זה הוא שימושי ויעיל אך לא נמצאים בו כל נושאי הספר ומאכזב מאוד לגלות שהנושא לא מופיע במפתח ושוב צריך לדפדף בספר עד שמוצאים את הנושא המבוקש. לאחר מכן מופיע לוח ראשי תיבות, דבר יפה ושימושי המאפשר התמצאות מינימלית לדעת מי הוא הפוסק. אחרונה חביבה היא הטבלא המופיעה בסוף הספר ובה מצויירים כל מיני מקרים שהופיעו בתוך מהלך הספר, וצויין לידם מספר המפנה לתמונה המתאימה כאן בסוף הספר - "טוב מראה עינים".

לסיכום: ספרו של הרב שטרן - "משנת הסופר" אכן מהווה נדבך חדש בלימוד הלכות סת"ם. הספר מסדר את ההלכות ויסודותיהם בצורה נוחה לעיון בלשון בהירה, העוזרת ללומד, מרחיבה את ידיעותיו, ובכך מזכה המחבר את הציבור כולו בהעלאת רמת הידיעה של הסופרים, המגיהים וכל העוסקים בתחום זה.

הספר השני - "כתיבה תמה": ספר זה הוא חיבור חדש ואינו ביאור לספר כמו "משנת הסופר". חיבור זה דומה בסגנונו ל"אנציקלופדיה

לצורת האותיות" שהוזכרה בתחילת המאמר, וכן ל"דיני ספר תורה שנמצא בו טעות" (שנכתב לפני כתשע שנים).

יתרון רציני יש ל"כתיבה תמה" על פני ה"אנציקלופדיה" בכך, שהוא מצייר וכותב על כל אותיות ה-א"ב ואילו ב"אנציקלופדיה" דנים רק בחלק מן האותיות. כמו כן יש לספר זה יתרון בכך שמדבר על צורת האותיות בכל סוגי הסת"ם ולא רק בספר תורה כמו שמתיחס הספר "דיני ספר תורה".

כל אות בספר כתיבה תמה מחולקת לשבע מחלקות:

א. צורת האות עם כל ההידורים.

ב. צורת האות בכשרותה גם ללא הידורים.

ג. כשרה בדיעבד.

ד. פסולים באותיות שאפשר לתקנם.

ה. פסולים שא"א אפשר לתקנם.

ו. מקרים הראויים לשאול תינוק.

ז. מקרים הראויים לשאלת חכם.

לכל המחלקות מופיעים ציונים וביאורים בחלק התחתון של העמוד. לטעמי, חלוקה זו לכל כך הרבה מדורים אינה מועילה ואף אינה מדויקת. הגבול בין שאלת תינוק לשאלת חכם וכן לפסול הוא קטן מאוד, ואפשר לטעות בדימוי מלתא למלתא. בחלק גדול של המקרים מן הראוי היה לכתוב שאלת חכם ועל החכם מוטל יהיה להחליט האם לפסול או להכשיר. ההבדלים בין המצבים כה קטן, עד שעשוי אדם לטעות בשיוך הבעיה שלפניו לקבוצה שאינה נכונה.

דוגמא: בעמוד רע"ח אות י' בחלק של אות הכשרה בדיעבד מביא: "כשחיבר ירך ראש הימני לראש השמאלי במקום להיות מחובר לצוארה". בביאורו מביא המחבר בסעיף זה, בשם שו"ת שבט הלוי, ש"אם תינוק לא יכירנה לאות נראה שפסול". אם כן נראה מביאורו שדין זה תלוי בשאלת תינוק ולא כשר בדיעבד ללא התחשבות בתינוק. לכן נראה שהחלוקה כאן אינה מדויקת. כך הדברים אמורים גם במספר מקרים בהם כתוב "ואי אפשר לתקן" וישנם פוסקים שיכשירו לתקן, אלא שצריך לעשות שאלת חכם.

חלוקה זו עלולה ליצור טעות גם לקולא וגם לחומרא. המקורות אותם מציין המחבר הם ספרים המקבילים אליו ולתקופתו כמו ה"אנציקלופדיה" כאשר ספרים אלו מצטטים מקור קדום יותר ממנו הם מעתיקים. מן הראוי במצב כזה, לפתוח את המקור, ולא לסמוך על הציטוטים. בכך אנו מדייקים יותר מה באמת נאמר בכתוב ולא כיצד

פירשו אותו ספרים בני תקופתנו. תופעה זו גורמת את ההרגשה, שהמחבר אינו יורד לעומקם של דברים, ומשתמש מספרים של דורו ללא עיון במקור. קשה לסמוך על חלוקת המדורים באופן מלא, ולפסוק הלכות בעזרת הספר. הספר דומה מדי לספרים המקבילים אליו, ואינו מבשר שום בשורה מהותית בחיבור זה. שיקול דעתו של המחבר אינו מקובל על כל הפוסקים, וישנם כאלו שחולקים עליו, לכן לא ניתן לפסוק על פיו הלכה למעשה.

מבחינה חיצונית הספר מעוצב יפה, ומכיל הרבה ציורים, העוזרים להבנת המקרה עליו מדובר. הנייר עליו מודפס הספר הוא נייר מבריק, ונעים לקחתו וללמוד מתוכו.

לסיכום: ספר זה דומה מאוד מאוד לספר שיצא כבר על חלק מהאותיות, אלא שספר זה מחלק ליותר מדי מדורים, ובכך מטעה את החושבים לפסוק על פיו, ואינו מנחה לגשת לרב ולקבל הדרכה בכל בעיה לגופה. ציטוט המקורות מתוך ספרי דורנו ולא מתוך מקור הדברים, מעכב את הלומד מלהגיע ישירות למקור אלא עליו לחפש את ספרי דורנו ומשם להגיע למקור. תועלתו של ספר זה היא בכך, שהוא מביא ציורים רבים אשר יכולים להועיל לסופר לפתור בעיה בה הוא נתקל במהלך כתיבתו. אין זה ספר לימוד ללימוד ההלכה אלא כלי עזר לסופר המחפש דמיון לבעיה המעסיקה אותו. חדושו של הספר אינו בשיטה שבה הוא נכתב, או בנוחיות השימוש בו, אלא בכך שהוא מנסה להוות תחליף ל"אנציקלופדיה" שלא הושלמה, ואינו מצליח להגיע לאותה רמת בירור וסקירה מקיפה.